

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

— A bünök minden nemeire magának álisteneket alkotó s vad látványokat nyújtó sokistenhit ugyanitt áuguszt. 16-án Venus tiszteletének is szerepet juttatott.¹⁾

A szarvas futtatással élénkített 5 nagy körben széthul-lámzó vigaság közepette Vághárs nem maradt közönyös azon eseményekkel szemben, melyek a két római vetély-társ Severus és Albinus közt végbementek. Ezek Kr. u. 197-ben Galliában Lyon körül farkas-szemet váltanak, Albinus legyőzetik s vetélytársának tetemeit sátra küszöbé-nél ebek faldosták fel. E győzelem által Severus dühe és birvágya újabb tápot nyervén Brundusiumból keletre in-dult, hogy Niger hívein boszút álljon. A visszatórlástól tartó parthus makacsul daczolva az idő intéseivel, erős ál-lást foglalt Mesopotamiában; de visszanyomatván a pusztító rohamot fentartani képes nem volt, a főváros Ctesi-phon ostrommal bevétetett 198-ban.

Vághárs fedezetlenül állott; de a közvetett figyelmez-tetésre hallgatva mielőtt tusára kerülne a dolog, nem meg-vetendő ajándékokkal kísért békeajánlatokat tesz, melyek termékeny talajra találtak. E mozgalmak lezajlása után mindenki megnyugvással hajthatta le fejét a béke párnáira 213-ig. Ugyanis 212-ben a parthus király elhalálozván a folyvást rabló kalandokra járó és a káspitengerpart észak-nyugati vidékein lakó kozárok²⁾ azon merész lépésre ha-tározzák el magukat, hogy Armeniát és Parthiát földulják. Evégett a básikok³⁾ egyesült csapataival a káspi kapúk

¹⁾ Az új-év első napja áuguszt. 11-én ünnepeltetett »Nává-szárt« név alatt; ez neve a naptár első havának is. A jelzett nap-nak istenét a pogány ösök »Tikh Amánorá« néven tisztelték, az az: újév istene s ez nem más, mint Váhakén, Vánádur, vagyis az örmény Hercules Hospitalis.

²⁾ Az ó-világ hellen és latin történelme kazár nevű magyar-ajkú népet Kaukasiában nem ismer az ötödik század előtt; ekkor is a kétes »Akáthir« és »Akáczir« néven jönek elő; Chazár néven csak a VII-ik században kezdenek ismeretesek lenni Heraklius táborában. »Turcos orientales, quos Chasaros vocant, ad belli societatem allexit.« Im a kazárookra vonatkozó legkorábbi emléket örmény kútőben olvassuk: Chorenei M. II. k. 62 f. — Lukácsy »A magya-rok őselei« 131 l.

³⁾ Ezen idegen alakú név a görögöktől ruháztatott a magyar

egyikén az Izur (Izura) szorosban átrohanva a Kur vizén átkelnek s Vághársot megtámadják. A zsákmányolva pusztító vágy ki nem tombolhatta magát; mert cseles fordulataik daczára oly veszteségeket szenvedtek, hogy kénytelenek voltak a szoroson túlra elhárálni.

A törzsfő Szurhág Venászep nem akarta meghallani, mit a véren szerzett tapasztalat fülébe kiáltott, hanem a támadási mozgalmak ama góczpontján újra szervezi magát. A duló vihar vérbe borítá a csatatért. Vághárs a kitartás és vas-akaratra gyümölcset nem élvezhette, mert egy nyíl halálos sebet ejtett rajta. A kozárok úgy számítottak, hogy a sereg felhagy a küzdelemmel; holott a bal-eset fokozta még annak tevékenységét. Ugy lön, hogy a vérszemre kapott ellenség egész táborával futásra kényszerülván ré-mülést vitt vissza övéi közé. Nem túloz, nem rajong Chorenei a jeles király érdemei fölött, midőn oly bensőleg emlékezik meg róla.¹⁾

Markovich Jakab.

Az örmények honfiúsítása.

II.

»Ha közülök némelyik, II. József rendelkezésből polgárjogot nyert s ennél fogva örökös jogon örökséghez jutott, az olyantól az örökséget, rokonok, szomszédok, vagy a közönség polgárai is visszavehetik. Ha pedig ezután valakit rendes úton egy város polgárai közé felvesz, ezen felvétel csakis a kereskedés üzésére vonatkozzék s ennél több jusa ne legyen, ha szintén házat is szerez idővel. A városokban mindennemű haszonvétel azoknak tös-

faj ezen néptörzsére. Bizonyára mert királyi hatalom alatt voltak, ezért Basilevi: királyiaknak nevezettek. Így voltak királyi (regii) Scythák, Sarmaták és Chorenei szerint királyi Húnok. Chor. II. k. 82 fej. Lukácsy 135 l. a Basiliusokról.

¹⁾ »Ego vero, si quis ullus vivit, eum prae ignavis regibus etiam post obitum ob bonam famam vivere dico.« L. II. C. 42.

gyökeres lakosait illetvén, a kereskedési jog mint eddig, úgy ezután is bizonyos váltságdíj lefizetése mellett engedjék meg s a portékáikat oly áron kötelesek eladni, mint az idegen kereskedők.

A székely és a szab. kir. városok képviselőinek nyilatkozatát az országgyűlés 1791. évi Sz. Jakabhavának 26 és 29, áugusztus hó 16 és Kisasszonyhava 2. napján vette tüzetes tárgyalás alá s az 1791 évi 61. cikkben a következő érdekes határozatot hozta: »Mivel az ország népessége annak boldogságát érezhetőképen eszközli, erejét gyarapítja, ha oly tagokkal szaporódik, melyek eddig is viseltetők által a hazának kárára nem voltak, sőt jövőre is hűséges hazafiságukról biztos reményt nyújtottak; meggyőződve levén, hogy valamint a multban kérelmezőket hűtelenségben soha sem találtuk, hűségöket e hazához annak terhes körülményei között bebizonyították, annak szükségét katonákkal, élelemmel enyhítették, e mellett e század elején az egyik befogadott vallást felvették s abban állandóan megmaradtak. Ezen okokhoz járult felséges fejedelmünknek mult Szent-Ivánhava 18. napján kelt királyi leirata, melyben a két város kérelmét melegen ajánlja; ezen indokból a felajánlott 4000 arany letétele mellett Szamosújvár és Erzsébetváros közönségét a szabad kir. városok sorába, az országgyűlésen ülési és szavazati joggal felruházva s a taxális helyek közt Gyulafehérvár után beosztva — felveszszük a nélkül, hogy különös negyedik nemzetet képezzenek, a többi városok törvényes intézményeinek s kiváltságainak sérelmet okozzanak; miért is a nemes székely nemzet s a szabad. kir. városok képviselőinek véleményét tekintetbe nem vehettük, mert az előadott kívánalmakról a haza törvényei, a taxális helyek szabadsága s különösen a következő feltételeink biztosítanak:

1. Szamosújvár s Erzsébetváros, a szabad kir. magyar városok jellegével felruháztatnak.

2. E városok a közügyek terén a magyar nyelvet használják, a magyar kir. városok szabadságával éljenek, magyar iskolákat tartsanak, bármily nemzet lakhassék közöttük s ezeket szabadságukban, örökségükben ne gátolják és semmivel se túl ne terheljék.

3. Hogy az említett két közönség a többi szabad kir. város szabadságán felül többet ne tulajdonítson magának; hűségét a haza, fejedelem s az unióhoz mindig épségben tartsa: a közügyet vállvetett erővel emelje; s ha e feltételek teljesítésétől a legkisebb mérvben is eltávoznék, az Approbata törvény szerint minden kiváltságát és szabadságát elveszítse s ezen feltételek megtartása végett a két város biztosai az országgyűlés előtt esküt tegyenek.

A katonai elszállásolás s előfogatok szolgáltatása alóli mentességet az országgyűlés, támaszkodva a hármastörvénykönyv II. része, 11 fejezetére — elvetette; »mert oly kiváltság, mely másnak sérelmet okoz — fenn nem állhat; sőt aki ily privilegiumot nyert, az érvényt annak soha se szerezhessen, mivel ha a kérelmező városokat e terhektől fölmentjük, azokkal más helységeket nyomunk alá.«

»A nemesség megszerzésére, hazai törvényeink szerint, hazafiság kívántatik, s minthogy az említett közönség törvényes úton kívül nyert nemességet, azt el nem ismerjük annyival inkább, mert Mária Terézia leirata szerint az eddig adott nemességek nem gyökeres, hanem csak tiszteleti nemes jelleggel bírnak. Ennélfogva valódi nemesi szabadságot nem igényelhetnek; azonban megengedjük, hogy armalis leveleiket a következő országgyűlésnek bemutatassák, úgyszintén kiváltságleveleiket is; hogy ő Felsőnének új adománylevelek kiadása végett felajánlhassuk.«

De ezzel sem lett befejezve a honfűsítés; mert az ország Rendei föltétel gyanánt kimondották, hogy a két város a hazai törvényekkel megegyező új kiváltságleveleket szerezzon ő Felsőnégtől s azokat az országgyűlésnek mutassa be. Erre vonatkozólag írják a kérelmezők: »Nem volt czélunk méltóságos és tekintetes Karok és Rendei már legelső kérésünkben is, hogy a többi városok kárára magunkat, minden kötelező feltétel nélkül, a fenforgó terhektől megszabadítsuk; hisz midőn még törvényes tagjai nem voltunk a méltóságos Rendei: akkor is a szükségben fejedelmünket és hazánkat pénzzel, loval, gabonával nagy mértékben segítettük; most már hálátlanok lennénk, ha azután, midőn tagjaikká tesznek, a közjó előmozdításán összetett erővel munkálni vonakodnánk. S valóban biztat is a mélt.

tóságos Rendekek eddig is bőven tanúsított kegyelme arról, hogy saját fiaira oly terheket nem fog róni, melyek életmódjukkal ellenkeznek s melyek alól az 1792. s 1793. évben kelt kegyelmes udvari leiratok a megváltást megengedik.

Tudva van a méltóságos Rendekek előtt, hogy a mi életmódunk a kereskedés; ez nyújtott feleségeink- és gyermekeinknek életfentartást; ez nyújtott segédelmet, hogy fejedelmeinknek s a hazának szükség idején szolgálatjára lehettünk. A kereskedésnek a katonatartás, a forspontozásnak határaink csekély kiterjedése — ellensége. Ugyanazért alólrít követek (Szamosújvár részéről: Balta Márton és Simai Gergely, Erzsébetváros részéről: Issekutz Antal és Dániel Gergely) mint az első, 1791-i országgyűlésre választott képviselők a két város részéről, a katonatartás és előfogatok szolgáltatása alóli mentesség váltságdíjában 7500 aranyat ajánlanak s kéri, hogy az új törvényozók alapján a hűségi esküt letehessek.

Ezen kérés véleményadás végett a székelyszékek s a taxális helyek követeivel közöltetvén az előfogatok és katonatartás pénzbeli megváltásának ellenmondottak.

Ezen ellenmondás megoldására ismét felhivatott a két város s minthogy a válaszszal késedelmeskedett, a két város jelenlevő meghatalmazottjait a főkormányzói biztos: Incze István megintette, s felhívta, hogy válaszaikat a közelebbi országgyűléshez terjeszszék be, mert ekkor fog a kirendelt küldöttség a városok sérelmei fölött határozni. 1795-ben beadta a két város kérelmét, melyben jelzi, hogy a hitletételt a privilegiumok megszerzése után fogja csak igénybe venni, ugy szintén, hogy az előfogati s katonatartási fölmentésre vonatkozó észrevételeit a kiküldött deputatio munkálatára óhajtja kiterjeszteni s ezen okból halasztásért esedezik; azonban a székelységi és a városi követek elodázhatlan intézkedést kívánnak, mivel az örmények községeikben a szabad kir. város nevet használják, beneficiumokban részesülnek; ezért a terhet is a többi városokkal közösen viseljék. Ezen kívánalmakat is az országgyűlés áttette a küldöttséghez elbírálás végett.

A deputáció a kir. kormányzék képviselőivel tartott tanácsban megállapította, hogy tekintve azt, miszerint Erzsébetváros és Szamosújvár 7500 aranyat ígért váltságdíj fejében, mely összeget laktanyák építésére lehet fordítani; minthogy e két város eddig sem volt kötelezve ily szolgálatokra, s minthogy a kereskedést biztonságban folytatni csak úgy lehetséges, ha e szolgálalmányok alól felmentetnek, más városok terheinek fölhalmozása nélkül; tekintve azt, hogy a kultartományokban lakó kereskedők szintén ily terhek hordozása alól fölmentvék, e véleményt az erzsébetvárosi és szamosújvári képviselőkkel közölni javasolták. Azonban a városok követei újabb kérelemmel a katonatartás és előfogatok természetbeni kiszolgáltatására akarták a két várost kötelezni, s a felajánlott megváltási díj elvetését sürgették.

Igy folyt a vita 1791—1811-ig, míg végre a 20 évig huzódott tárgyalásnak az lett az eredménye, hogy a két várost 6 évi időtartam alatt építendő laktanyák berendezésére, valamint az előfogatok megadására s ezen hat év alatt 30.000 frt váltságdíj lefizetésére kötelezték.

Ezen határozat után a két város küldöttséget menesztett Ferencz királyhoz oly utasítással, hogy e végzés szentesítését elodázzák kegyeskedjék, s így ez ügy függőben maradt 1837-ig. Ekkor Erzsébetváros belátván az üdvtelen halasztás hátrányait, Ferdinánd királyhoz folyamodott, hogy Erzsébetváros kir. várossá felvétele felől új kiváltságokmányt kiadni kegyeskedjék, a mi végett felajánlotta, hogy a katonatartást és előfogatokat a többi városokkal egyenlő arányban hordozni fogja. A privilegium 1837-ben kiadott, a város laktanyát épített s 1840-ben a katonaság azt el is foglalta.

Ennyi phasion ment át a honfűsítés s ezzel egyidejűleg a katonatartás és előfogati kérdés ügye.

A népeknek hazájuk iránti érületét csak hosszabb tartamú együttérzés-, összműködésből lehet levonni; mert a hazafiság mindaddig csak ünnepélyes szólam, míg az tettekben nem nyilvánul, különösen oly zilalt időkben, midőn a barátok az ellenség, a honszeretnek a honárulás veszélyes ligájával kell küzdeni. E tekintetben ön-

érettel szemlélheti multját és jelenét az örmény nép. A magyar nemzet küzdelmes sorsában odaadóbb részvétellel még nemzet e haza földjén nem osztozott, mint az örmény; mindig állhatatosan vele élt, szenvedett, együtt vívott a harc téerein, a szabadság óriási küzdelmeiben. Erzsébetváros volt a Lázár Vilmos és Kiss Ernő szabadsághőseinknek eredeti fészkek.

Valahányszor a haza anyagi áldozatot kért, — e nép csaknem önkifosztásával rakta le a haza oltárára utolsó filléreit; sőt mint Erzsébetváros a forradalmi időszakban — templomi drága ékszereit is. Rómának egy Fabritiusa volt, kit az igazság útjáról eltántorítani nem lehetett; az örmény nép maga egy megtestesült Fabritiusa a hazaszeretnek s mindezt azon tudatban tette, hogy a hazaszeretet legméltóbb jutalmát: a honfiúsítást elnyerhesse, hogy a haza fényre derültén — ő is együtt örülhessen.

(Kolozsvár.)

A. L.

Kisebb közlemények.

A szucsávi örmények A Pákráduniak menekülő unokái odahagyva Sirág tartományukat, e halmos helyre jöttek és itt alapját vetették meg Szucsáva örmény városnak. — Ani polgárai nagy tömegekben költöztek ki... és Lengyelország, Galiczia és Bukovinába jöttek lakozni...; de mai napság e vidékeken régi fényöknek csak töredékei, jelei láthatók. Az a 200 örmény család is, mely most Szucsávában lakik, e fényes régi kolónia maradványai, kik nyelvöket, hagyományaikat, szokásaikat sokkal jobban megtartották, mint Ausztria és Románia bármely más örmény kolóniája. — Szucsáva már rég nem örmény város; mióta Ábrahám szapora fiai itt nagy számmal letelepedtek, e város a kaftános és hosszúszakállú zidók szegény központjává lett; mert az örmények lassanként kiköltöztek Romániába és üresen hagyták fonséges 4 templomukat, melyek közül most csak egyikben tartanak rendesen isteni szolgálatot; a többi három ajtai évenként csak akkor nyílnak meg a hívők előtt, midőn e templomok ünnepeit ülik. E három templom közül az, mely 'zárda' nevet visel, a város legmagasabb pontján fekszik. E zárdának erőd alakja van és fallal van körítve; a falakon a tatár-ostromlás okozta pusztítás nyomai láthatók. E templom fa-ajtáját Aniból hozták az örmények magukkal. — A

szucsáviaknak van »Áni« nevű társulatuk, van örmény kaszinójuk. Prunkul Várteresz lovag a társulat elnöke. Ausztriában 100 család vétetett fel a lovagi rendbe; ezek közt van két örmény család is: a Prunkul és a Csunt család. Van örmény iskolájuk is; a felügyelő Gëjenár Gábor, az örmény nyelvet és egyházi éneket Lázárovics Gergely tanítja. A szucsávi örmények nyelve sokban hasonlít a hazai és krimi örmények nyelvéhez. Szucsávában sok örmény emlék van!

Irodalom és művészet.

A keleti élő nyelvek iskolája. Londonban az egyetem mellé egy felső tanodát állítottak, melyben a keleti élő nyelveket tanítják. Az iskola tiszteletbeli elnöke az angol trónörökös. Ebben a tanodában a birmai nyelvet tanítja Arták tanár, az arab nyelvet Szálmon, az új-görögöt Konstantinides, a japáni nyelvet Tiginsz, a csinait Tuklász, az új-perzsát Goldschmidt Frigyes, az orosz Orlov, a törököt Csárléz Uellesz, az örmény nyelvet Dseráz Minász.

A Britisch muzeum legrégebb örmény kézírata. Kénuni Armen örmény, ki Londonban lakik, a napokban járt e híres múzeumban, hol a keleti nyelvek osztályában találta e becses kéziratot, mely a négy evangéliumot foglalja magában pergamenre írva. A fejezetek első betűje piros, a többi fekete. Az evangelisták színes arcsképeit igen ügyes kéz rajzolta. Ez a múzeum legrégebb örmény kézírata, mely 1181-ben Kr. u. iratott.

Közgazdasági élet.

Gőzhajózási társulat. Dél-oroszországi tökepenzesek Odeszában egy keleti gőzhajózási társulat alapítását tervezik, tizenkét-ezer részvényre s egyenként ötszáz rubelre felosztott hat millió rubel tőkével. A társaság célja olcsó és rendes összeköttetések létesítése a keleti kikötők közt, továbbá kölcsön adása orosz kivitelű cikkekre és gyarmatárúknak Oroszországba való bevitele, London és Hamburg közvetítésének mellőzésével. A társaság postát, utasokat és árukat fog szállítani az európai Oroszbirodalom kikötői, másrészt India, Japán és Kelet-Szibéria kikötői közt, hozzáértve a deportáltak hirhedt szigetét: Sachalint is. A társaság hajói Oroszországban fognak építtetni, s azok közt kötelességszerűleg lesz tiz gőzhajó, ötezer tonna minimalis tartalommal, melyek háború esetén a kormánynak rendelkezésére bocsátandók. A társaság üzemét 1892. évi márczius 1-én fogja megkezdeni s hajóin, valamint állomásain és összes műhelyeiben kizárólag orosz alattvalóknak (és pedig orosz orthodox vallásúaknak) alkalmazására kötelezi magát.